

Рогатюк Ігор Володимирович, старший викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРОТИДІЯ БІЛОКОМІРЦЕВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: МОНІТОРИНГ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ

Корупція в Україні, про яку повсякчас сперечаються високопосадовці, експерти й інші оглядачі, насправді є найменш небезпечною, оскільки здебільшого йдеться про побутову корупцію на найнижчому рівні. Вартість таких подарунків не завжди долає межу, заборонену законом, і не є адміністративно чи кримінально караною. Водночас за підміною понять замовчується справді масштабна проблема елітної, білокомірцевої корупції, яка існує у вищих ешелонах влади, серед народних депутатів, високопосадовців міністерств і відомств, під час розподілу бюджетних коштів, проведення публічних закупівель, передусім у закритих сферах. Середній розмір «відкатів» у сфері держзакупівлі становить 30–40 % від суми контракту на централізованому рівні, 20 % – на місцевому, а в закритих сферах (оборонних) – до 60 % [1].

Саме така корупція є найзгубнішою для суспільства, оскільки передбачає загрозливий механізм підпорядкування всього суспільства. За таких умов не може нормально функціонувати жодна зі сфер діяльності в державі – ні політична, ні правова, ні економічна; унаслідок цього починають прогресувати неконтрольовані процеси, що ведуть до негативних наслідків.

Для протидії цій глобальній загрозі бракує стандартного набору методів і засобів кримінального процесуального характеру, наявних у слідчого та прокурора, зокрема це стосується слідчих розшукових дій. У цій справі правоохоронцям варто застосовувати негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД), передбачені главою 21 КПК України [2].

Із часу прийняття чинного КПК України вже минуло п'ять років, загальна практика їх застосування напрацьована, однак Кодекс 2015 року доповнено ще одним специфічним видом НСРД – моніторингом банківських рахунків (ст. 269¹ КПК України), який ми й розглянемо.

Підставою доповнення Кодексу стала необхідність удосконалення діяльності Національного антикорупційного бюро України. Законодавець наділив детективів цього Бюро виключною компетенцією здійснення такого виду НСРД. Отже, за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, прокурор може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому ст. 246, 248, 249 цього Кодексу, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків.

Аналіз роботи правоохоронців за цим напрямом у різних країнах засвідчує, що відносини між банківською системою та правоохоронними органами будуються на підставі вимог місцевого законодавства. У більшості випадків юридичним документом, що дає правоохоронним органам повноваження на моніторинг банківських рахунків, як власне і в Україні, є Кримінальний процесуальний кодекс. Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), вивчивши процес моніторингу банківських рахунків у 23 країнах Європи, зазначив, що останній здійснюють в декілька способів: 1) подання звіту про операції клієнта до їх проведення (наприклад: якщо в запитах правоохоронного органу не вказано інше, банки Сербії повідомляють правоохоронців про кожну операцію або ділову операцію до її проведення); 2) регулярні повідомлення протягом установленого терміну (у Словенії способи моніторингу залежать від змісту запитів, і фахівці з контролю дотримання стандартів регулярно направляють до підрозділу фінансової розвідки письмові звіти зі зворотним зв'язком); 3) застосування власних практик, розроблених банками для моніторингу. Такі практики застосовують банківські установи Чехії. Здебільшого банки не надають компетентним органам прямого доступу до своєї системи, а лише надсилають їм відповідну інформацію. Прямий доступ до системи автоматичного моніторингу є винятком і надається лише в Болгарії, де до програмного забезпечення банків можуть підключатися підрозділ фінансової розвідки чи правоохоронний орган. У таких випадках керівництво банку та фахівець із контролю дотримання стандартів інформуються про ордер (рішення суду) на моніторинг – вони готують і забезпечують доступ для правоохоронного органу. Моніторинг процесу здійснює фахівець із контролю дотримання стандартів [3]. У нашій країні передбачений лише один спосіб – поточний режим. Так, згідно з ухвалою слідчого судді про моніторинг банківських рахунків, банк зобов'язаний надавати Національному антикорупційному бюро України в поточному режимі інформацію про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках. У зв'язку із цим слід з'ясувати, чи може НАБУ ініціювати питання через суд про моніторинг банківських рахунків шляхом подання звіту про операції клієнта до їх проведення, наприклад, з метою запобігти виведенню державних коштів за межі країни. Слідчий суддя в ухвалі про моніторинг банківських рахунків повідомляє керівника банківської установи про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії та про відповідну кримінальну

відповідальність. На підставі ухвали слідчого судді керівник банківської установи зобов'язаний письмово попередити всіх її працівників, залучених до моніторингу банківських рахунків, про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії та відповідну кримінальну відповідальність. Інформацію про операції, що здійснюються на банківських рахунках, доводять до відома Національного антикорупційного бюро України до виконання відповідної операції, а в разі неможливості – негайно після її виконання.

Таким чином, зазначена негласна слідча дія за умов правильного її застосування буде ефективним важелем протидії злочинності загалом і корупційної зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Меденцев А. М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Меденцев Анатолій Миколайович. – Одеса, 2015. – 213 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана.
3. Тридід О. Закордонний досвід моніторингу банківський рахунків / О. Тридід, К. Орехова // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 11 (225). – С. 53–56.